

## נשיכה אין הנאה להזיקה (בבא קמא טז)

גליון 398

איתא במתניתין בדף טו: הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש הרי אלו מועדין. רבי אלעזר אומר בזמן שהן בני תרבות אינן מועדין. והנחש מועד לעולם. מבואר במשנה דהנחש לכו"ע הוי מועד תמיד. ובתוס' בדף טז. (בד"ה והנחש וכו') כתבו ובמידי דאורחיהו דמשלם נזק שלם היינו דוקא בחצר הניזק אבל ברה"ר פטור דהוי שן ברה"ר כדאמר שמואל בגמ' ארי ברה"ר דרס ואכל פטור. ואפי' נחש שאין נהנה מנשיכתו כדאמרינן בפ"ק דתענית (דף ח.) שנתקבצו כל החיות אצל הנחש ואומרות לו מה הנאה יש לך, מ"מ כיון דאורחיה בהכי הוי כמו רגל ופטור ברה"ר, ולא הוי כמו קרן דאייעד אע"פ דמתכוין להזיק מדחשיב ליה גבי אחריני, עכ"ל. מבואר בתוס' דנחש חייב מדין רגל, ולכן פטור ברה"ר.

מאידך, ברמב"ם כתב (פ"א נזקי ממון ה"ו) חמשה מיני בהמה מועדין מתחילת ברייתן להזיק ואפי' הן תרבות, לפיכך אם הזיקו או המיתו בנגיחה או בנשיכה ודריסה וכיוצא בהן חייב נזק שלם, ואלו הן הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס, וכן הנחש הרי זה מועד ואפילו היה תרבות.

וכתב במגיד משנה שכל אלו אם עשו מעשה קרן והם חמשה הנזכרים למעלה (נשיכה וכו') דינן כדין קרן לענין חילוק הרשויות וכו'. והיינו דחייבים עליהם נזק שלם אפי' ברשות הרבים.

וביאר באבן האזל (שם) דהרמב"ם פליג אתוס', וס"ל דהוי קרן ולא רגל, וחייב עליו ברה"ר, דבאמת מה דדרכו בכך אינו גורם שיהיה פטור ברה"ר ורק לענין נזק שלם משום שהוא מועד מתחילתו והוי כקרן דאייעד. ולפטור ברה"ר צריך דין שן ממש דהיינו יש הנאה להזיקו או רגל ממש אבל נחש אף דדרכו להזיק אבל אין זה בדרך הילוכו והוי לענין זה כקרן דאייעד וכשאר החיות המזיקים. והתוס' לא חילקו בין דינא דנזק שלם בין לפטור ברה"ר, ולכן לשיטתם ודאי נחש כיון דעומד להזיק יותר מכל החיות וחייב נזק שלם גם בלא אכילה, ממילא ס"ל דפטור ברה"ר.

אמנם בחי' הרשב"א (דף ב:) כתב וסבור אני שאף הנחש שנשך הוי תולדה דשן דאף על פי שאינו אוכל, שנהנה בנשיכתה. ואע"פ שאמרו בפ"ק דתענית שמתקבצות כל החיות אצל הנחש ואומרות לו מה הנאה יש לך וכולי, לאו למימרא שאין לו הנאה כלל קאמר אלא שאין לו הנאה לאכול. ומכל מקום כיון דאורחיה בהכי לא נפיק מתולדה דשן, אי נמי מתולדה דרגל ואינה תולדת קרן.

ויוצא דלתוס' נשיכת נחש הוי רגל, ופטור עליה ברה"ר. לרמב"ם הוי קרן מועדת וחייב גם ברה"ר. ולרשב"א יש צד לומר דהוי שן, וחידש דיש לו הנאה בנשיכתו.

איברא דגם אם יש הנאה להזיקה לא תמיד הוי שן, שאם עשתה מעשה משונה אינו אלא קרן ומשלם חצי נזק דהא כלבא דאכל אימרי רברבי (דף טו:) משונה הוא, ואינו משלם אלא חצי נזק למרות שאכל ונהנה באכילתו. ופירש"י בד"ה משונה הוא דאין דרכן בכך, והוי תולדה דקרן לשלם חצי נזק.

והנה בדף ב: תולדה דקרן מאי היא, נגיפה נשיכה רביצה ובעיטה. נשיכה, תולדה דשן היא. לא שן יש הנאה להזיקה, הא אין הנאה להזיקה.

וכתב במנחת שלמה דלא זה (יש הנאה להזיקה) הוא עיקר החילוק מקרן, שעיקר החילוק הוא שכל שהוא משונה הוא קרן גם אם יש הנאה להזיקו ואין כוונתו להזיק. והראיה מכלבא דאכל אימרי רברבי שאע"פ שיש הנאה להזיקו הוא קרן כיון שהוא משונה. וכאן אמרו יש הנאה להזיקו כדי לדעת את ההגדרה של שן. וכן הקשה בחי' רבי נחום (אות לט) מ"ט לא תירצה הגמ' דנשיכה הוי משונה ולא אורחיה, וזה גופא מפקיעו מלהחשב תולדה דשן. ותירץ דלא כל שינוי הופך את המזיק לקרן. וע"כ דכלבא דאכל אימרי הוי שינוי גדול, ולכן מפקיעו מלהחשב תולדה דשן, משא"כ בקרן תמה (כמו נשיכה) אין זה שינוי כ"כ. ולכן הוצרכה הגמ' לתרץ דאינו שן כלל היות ואין הנאה להזיקה.

והנה בחי' הרשב"א (שם ב:) גרס נשיכה תולדה דשן היא. הני מילי היכא דיש הנאה להזיקה (ולא גרס כגירסא שלפנינו, לא שן יש הנאה להזיקה, הא אין הנאה להזיקה). וכתב וז"ל נראה לי מדקאמר הני מילי היכא דיש הנאה וכולי דאנשיכה גופא קא מהדר, ומודה הוא דיש נשיכה שהיא תולדה דשן. והיכי דמי, כגון בהמה שנשכה בדבר להנאתה כדי לאכלו, ולא הספיקה לאכלו עד שנפל מפיה ולכלכו, שנשיכה זו יש הנאה להזיקה וכו' ומשלם נזק שלם בפעם אחת, ודוקא ברשות הניזק. (ואח"כ כתב הא דהובא לעיל שאף הנחש שנשך הוי תולדה דשן).

אמנם בחי' תלמיד הרשב"א והרא"ש כתב (על הדברים הנ"ל) ואין זה מחוור, דכל נשיכה ודאי תולדה דקין היא, ואפילו נשכה ככר להנאתה כדי לאכלו כל שלא אכלתו אין זה כעין שן שחייבה עליו תורה, דהא ובער בשדה אחר כתיב, וכל שלא נהנית אינה בכלל ובער.

וצ"ב איפה כתוב בלשון ובער שנהנה אבל עכ"פ למד תלמיד הרשב"א והרא"ש שלא די שנשכה כדי להנות, אם בסופו של דבר לא נהנתה, אינה שן. אבל הרשב"א למד שהיות ופעולת הנזק היתה כדי להנות הו"ל שן אפי' שבסוף לא נהנתה. זה נחשב יש הנאה להזיקה.

ובדף ג. תולדה דשן מאי היא נתחככה בכותל להנאתה וטינפה פירות להנאתה. וכתב הר"ח פי' אילולי שעשתה צרכיה היתה מצטערת לפיכך חייב מפני שנהנה. לעומת זאת בשטמ"ק כתב בשם תוס' שאנן דאין לפרש שהטילה גללים על הפירות, דאיזו הנאה עשו לה הפירות משאם לא היו שם, וכי האי מקרי צרורות תולדה דרגל בפרק שני.

הר"ח למד שעצם הפעולה שהזיקה היתה להנאתה ובזה די להיחשב שן, ואילו תוס' שאנן סבר כתלמיד הרשב"א והרא"ש דבעינן שתהא לה הנאה מעצם ההיזק ולא מהפעולה לבד. (עי' מנחת שלמה הנ"ל).

ובדף יח: בהמה שהטילה גללים לעיסה, והא משונה הוא. דדחיק ליה עלמא. ופירש"י ובשלא להנאתה עסקינן כגון במשלשלת דאילו להנאתה תולדה דשן היא. ונראה בעיני דכל גללים להנאתה היא ואפ"ה לאו תולדה דשן נינהו, דשן היזיקא דגופא הוא, והני צרורות נינהו.

רש"י למד שהיות וזה כוחו (צרורות) אין זה שן, דשן הוי רק בנזק בגופו. וע"כ דהוי תולדה דרגל. ולכאורה משמע דלא איכפת ליה לרש"י זה שאין לה הנאה מהיזק הפירות דהעיקר הוא שעשתה פעולה של הנאה, רק דיש הלכה דאין צרורות במזיק של שן אלא רק במזיק של רגל, וע"כ דהוי רגל. אלא דיתכן לפרש להפך דהא דנקט רש"י שאין צרורות בשן אין זה מחמת איזו הלכה אלא דהיות ושן הגדרתה יש הנאה להזיקה אז בעינן שתזיק בגופה כדי שהגוף יהנה אבל אם הזיקה מרחוק אין הנאה לגוף מההיזק של החפץ. ולפי"ז רש"י ס"ל כתוס' שאנן ותלמיד הרשב"א והרא"ש ולא כהר"ח והרשב"א.

והנה בדף יז: תנו רבנן בהמה מועדת להלך כדרכו ולשבר וכו' סומכוס אומר צרורות וחזיר שהיה נובר באשפה והזיק משלם נזק שלם וכו'. צרורות מאן דכר שמייהו. חסורי מחסרא והכי קתני צרורות כי אורחיהו חצי נזק, וחזיר שהיה נובר באשפה והתז והזיק משלם חצי נזק. סומכוס אומר צרורות וכו' משלם נזק שלם. ובהא דחזיר נובר באשפה פירש"י (בד"ה צרורות כי אורחיהו) שעל צרורות משלם חצי נזק דהלכתא גמירי לה, וכן חזיר הנובר ומתז צרורות בחוטמו הוי נמי כצרורות דרגל, דכל מה שהוא כחו ולא גופו קרי צרורות. הרי שפירש דהוי צרורות דרגל.

מאידך, בתוס' (בד"ה נובר באשפה) כתבו דאע"ג דתנא צרורות דרגל אשמועינן צרורות דשן דלהנאתו קעביד, עכ"ל. תוס' למדו שיש צרורות גם בשן, וזהו גופא החידוש בחזיר הנובר שיש הלכה של צרורות גם במזיק של שן. והדגישו דלהנאתה קעביד, והיינו דאע"פ שאין לה הנאה משבירת הכלי ע"י ההתזה אבל היות והוא נובר להנאתו חשיב תולדה דשן, וכשיטת הר"ח והרשב"א.

אבל רש"י הרי ס"ל שאין צרורות בשן, וכפי שנתבאר דיתכן שזה בגלל דס"ל כתוס' שאנן דבעינן שתהנה מהנזק עצמו, ולא די שתהנה מהפעולה, ולכן לא שייך צרורות בשן. ולכן למד רש"י שחזיר שנובר שהתז הוי תולדה דרגל, והחידוש בברייתא הוא שצרורות אינן רק בניתזו ע"י הרגלים אלא גם הניתזו ע"י חוטמו נחשב צרורות, דכל שעושה כדרכו ומזיק בכוחו משלם חצי נזק, כתולדה דרגל.